

Наталя Шарманова,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного університету
ORCID: 0000-0003-4820-3619
nmsharm@gmail.com

АКСІОЛОГІЙНІ МАРКЕРИ ДУХОВНОГО КОДУ КУЛЬТУРИ В ПОЛЬСЬКІЙ АФОРИСТИЦІ

Національний спосіб світосприйняття в корпусі польської мови яскраво представлено афоризмами, які є повчальними, сентенційними одиницями мови, що подають узагальнення й типізацію лінгвокультурної польської спільноти. Афоризм становить образно-логічний вислів, який репрезентує систему філософських, етичних, естетичних імперативів і має структуру речення. Афористичний вислів виступає знаковим явищем мови й ґрунтується на різних архетипах міфологічної, релігійної, моральної, ідеологічної, наукової свідомості, для яких властиве розходження в інваріантах світосприйняття, світорозуміння та рефлексії.

Важливим цивілізаційним надбанням є те, що афористика постає ціннісно-смісловим феноменом духовної культури, формує концептосферу мови й репрезентує систему збереження національної самосвідомості, самобутності, культури. Окремим вектором наукового інтересу є дослідження кодів культури крізь призму афористики, і зокрема трансляції цього лінгвокультурного феномену через знакові для польської культури одиниці.

Мета статті полягає в репрезентації полікодовості польських афоризмів як семіотичних знаків і репрезентантів духовного коду лінгвокультури. Завдання полягають у тому, аби: 1) репрезентувати лінгвокультурні особливості польської афористики; 2) з'ясувати сутність коду культури; 3) визначити маркери духовного коду в системі кодів польської лінгвокультури. Афоризм як результат лінгвокогнітивної діяльності пов'язаний зі складними інтелектуальними, психоментальними механізмами кодування й декодування інформації про Всесвіт, її актуалізації під час комунікації шляхом звернення до структур ментефактів і конвенційних способів їх репрезентації у свідомості комунікантів.

Різноманітність представлення кодів, лінгвокультурних традицій, соціально-економічних викликів багатьох епох є підставою розглядати польські афоризми в епідигматиці мовної свідомості авторів як такі, що зберігають образ світу, сформований в етнокультурних, суспільних, етичних та естетичних ментефактах історичної пам'яті польської нації. Лінгвокультурологічне осмислення польських афоризмів як національних ментально-лінгвальних комплексів у світлі етнокультурного простору представляють аксіологічні інваріанти етнолінгвістичної моделі Всесвіту у вигляді прецедентних феноменів, символів і лінгвокультурних кодів, зокрема духовного коду. Вони мають аксіологічні маркери, що виявляє пріоритет цінностей, маніфестованих афоризмами, відображають суспільно-історичний контекст, сутність людини та її буття, взаємини в соціумі, особливості життєдіяльності в різних сферах, систему оцінних, етичних, психоемоційних та естетичних приписів у формуванні загальнокультурної сфери сакрального.

Ключові слова: афористика, афоризм, лінгвокультура, код культури, лінгвокультурний код, цінність, аксіологічний маркер лінгвокультурного коду, прецедентний феномен, семантика, символ, картина світу.

Natalia Szarmanowa. Aksjologiczne markery duchowego kodu kultury w aforystyce polskiej
Narodowy sposób percepcji świata w języku polskim jest wyraźnie reprezentowany przez aforyzmy,

które są pouczającymi, sentencjonalnymi jednostkami językowymi, przedstawiającymi generalizację i typizację lingwokulturowej społeczności polskiej. Aforyzm stanowi wyrażenie obrazowo-logiczne, które reprezentuje system imperatywów filozoficznych, etycznych, estetycznych i ma strukturę zdania. Aforyzm jest znakowym fenomenem językowym i opiera się na różnych archetypach świadomości mitologicznej, religijnej, moralnej, ideologicznej i naukowej, dla których charakterystyczne są różnice w inwariantach postrzegania świata, jego rozumienia i refleksji.

Ważnym spadkiem cywilizacyjnym jest to, że aforystyka jest fenomenem wartościowo-sensowym kultury duchowej, tworzy koncepcyjną sferę języka i reprezentuje system zachowania świadomości narodowej, tożsamości i kultury. Osobnym wektorem zainteresowań naukowych jest badanie kodów kultury przez pryzmat aforystyki, a w szczególności translacja tego lingwokulturologicznego fenomenu poprzez jednostki znakowe dla kultury polskiej.

Celem artykułu jest przedstawienie wielokodowości polskich aforyzmów jako znaków semiotycznych i reprezentantów duchowego kodu kultury językowej. Zadania polegają na: 1) reprezentacji lingwokulturowych cech polskich aforyzmów; 2) wyjaśnieniu podstawy kodów kultury językowej; 3) określeniu markerów duchowego kodu w systemie kodów polskiej kultury etnicznej.

Aforyzm jako produkt działalności lingwokognitywnej jest powiązany ze złożonymi intelektualnymi i psychomentalnymi mechanizmami kodowania i dekodowania informacji o uniwersum, jej aktualizacji podczas komunikacji poprzez odwołanie się do struktur mentefaktów i konwencjonalnych sposobów ich reprezentacji w świadomości osób komunikujących się.

Różnorodność przedstawiania kodów, tradycji lingwokulturowych, wyzwań społeczno-ekonomicznych wielu epok stanowi podstawę do traktowania aforyzmów polskich w epigramatyce świadomości językowej autorów jako zachowujących obraz świata ukształtowany w etnokulturowych, społecznych, etycznych i estetycznych mentefaktach pamięci historycznej narodu polskiego.

Rozumienie lingwokulturowe aforyzmów polskich jako narodowych kompleksów mentalno-językowych w świetle przestrzeni etnokulturowej przedstawia aksjologiczne inwarianty etnojęzykowego modelu uniwersum w zakresie fenomenów precedensowych, symboli oraz kodów lingwokulturowych, w szczególności kodu duchowego. Występują w nich markery aksjologiczne, które eksponują priorytet wartości, wyrażonych aforyzmami, które odzwierciedlają kontekst społeczno-historyczny, istotę człowieka i jego egzystencji, stosunki w społeczeństwie, cechy życia w różnych sferach, system ocen, norm etycznych, psychoemocjonalnych i estetycznych w kształtowaniu ogólnokulturowej sfery sacrum.

Słowa kluczowe: aforystyka, aforyzm, kultura językowa, kod kultury, kod lingwokulturowy, wartość, marker aksjologiczny kodu lingwokulturowego, fenomen precedensowy, semantyka, symbol, obraz świata.

Natalia Sharmanova. Axiological Markers of Spiritual Cultural Code in Polish Aphoristics

The national mode of world-perception in the corpus of Polish is vividly represented by aphorisms – didactic, sententious verbal units that condense generalizations and typifications of the Polish linguocultural community. An aphorism is an imagistic-logical utterance that embodies a system of philosophical, ethical, and aesthetic imperatives and takes the form of a sentence. As a salient semiotic phenomenon of language, the aphoristic utterance rests on diverse archetypes of mythological, religious, moral, ideological, and scientific consciousness, which display divergences in their invariant schemas of perceiving, construing, and reflecting upon the world.

A crucial civilizational achievement is that aphoristics emerges as a value-semantic phenomenon of spiritual culture: it shapes the language's conceptsphere and serves as a vehicle for preserving national self-awareness, distinctiveness, and culture. A distinct vector of scholarly interest is the exploration of cultural codes through the prism of aphoristics – and, in particular, the transmission of this linguocultural phenomenon via units emblematic for Polish culture.

The aim of the article is to demonstrate the polycoding of Polish aphorisms as semiotic signs and as representatives of linguocultural codes. The tasks of the study are: (1) to present the linguocultural specificities of Polish aphorisms; (2) to clarify the essence of the linguocultural code; and (3) to identify the markers of the spiritual code in the system codes of Polish ethnoculture.

As a product of linguo-cognitive activity, the aphorism is bound up with complex intellectual and

psychomental mechanisms of encoding and decoding information about the Universe and with its activation in communication through recourse to the structures of mentefacts and the conventional modes of their representation in the consciousness of interlocutors. The diversity of code realizations, linguocultural traditions, and the socio-economic challenges of many epochs justifies viewing Polish aphorisms within the epidigmatic dimension of author's linguistic consciousness as preservers of a world-image formed in the ethnocultural, social, ethical, and aesthetic mentefacts of the Polish nation's historical memory.

A linguoculturological interpretation of Polish aphorisms as national mental-lingual complexes, situated within the ethnocultural space, foregrounds axiological invariants of the ethnolinguistic model of the Universe in the form of precedent phenomenones, symbols and linguocultural codes, including the spiritual code. These codes possess axiological markers that reveal the priority of values manifested by aphorisms; they reflect the socio-historical context, the essence of the human being and existence, social relations, the modalities of life across spheres of activity, and the system of evaluative, ethical, psycho-emotional, and aesthetic prescriptions that shape the overarching cultural sphere of the sacred.

Key words: *aphoristics, aphorism, linguoculture, cultural code, linguocultural code, value, axiological marker of cultural code, precedent phenomenon, semantics, symbol, world picture.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. Однією з актуальних тенденцій сучасної лінгвістики є вивчення мовних явищ у їх взаємозв'язку з етнічною культурою. Проблема вивчення національно-культурних компонентів – важливий напрямок сучасних мовознавчих інтересів, і зокрема опис такого об'єкта дослідження, як аксіологічні маркери кодів культури визначає двополярність дослідницьких пошуків, окреслених репрезентацією водночас і новітніх глобалізаційних процесів у полікультурному світі, і збереженням національної ідентичності. Особливості такого наукового зацікавлення детерміновано специфікою національної ментальності, а самі елементи маніфестують глибинне маркування етнічного характеру, адже мова постає виразником лінгвокультури.

Розвиток сучасних аспектів тріади «мова – нація – культура» дає вихід на дослідження мовних одиниць в аксіологічному вимірі, і це стосується, перш за все, такої презентабельної частини цивілізаційного культурного фонду, як афористика. Афоризми, які активно функціонують у багатьох суспільних практиках, інтерпретують світ згідно з універсальними нормами людської моралі або індивідуально-авторською профілізацією певних світоглядних установок, етичних позицій.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Теоретико-методологічні засади афористики, її семіотичну сутність, аксіологічне спрямування, структурно-семантичний і функційний прикладні аспекти в лінгвістичному світі досліджено на матеріалі різних національних мов у наукових розвідках мовознавців, як-от: J. Geary, B. Grant, D. Kin, G. Laub, M. Алексеев, Н. Барлі, В. Калашника, Е. Кокаре, Ж. Колоїз, Т. Манякіна, А. Смерчко, Н. Шарманової та інших лінгвістів.

Польська афористика постає об'єктом наукового зацікавлення в роботах таких дослідників: M. Balowski [8], W. Chlebda, G. Gazda, A. Jarzyna, E. Jędrzejko, M. Krysztofiak, S. H. Kaszyński, K. Orzechowski [25], A. Skala, E. Szczęśna [19], K. Szymborski, K. Wichary та ін. Зважаючи на різні мовознавчі підходи польські науковці розглядають афористичні вислови чи то серед об'єкта фразеології, чи то в царині пареміології спільно з іншими її одиницями, що номінують як „przysłowie”, „skrzydlate słowa”, (A. Bogucki, S. Wasiuta, J. Tarsa та ін.) і „fragment” – унікальними стилістичними конструкціями, яким притаманна виняткова „gatunkowa” форма (D. Plucińska [14], S. Skwarczyńska та ін.).

Науковці M. Bałowski, M. Głowiński, A. Gasz, M. Glensk-Prądyńska, E. Filipczuk, L. Kukulski, P. Michałowski, C. Rowiński, A. Skorupka, J. Stawnicka, W. Wiercioch [23] дослідили особливості польського афоризму як окремого літературного жанру, їх структуру і семантику у світі літературознавства, специфіку представлення у творчій майстерні того або того митця.

Відтак порушена проблематика про лінгвокультурний аспект польської афористики є нині на

часі, оскільки відображає сучасні суспільні потреби й запити в опануванні цієї важливою цариною польської національної мови й культури, а також з погляду глоттодидактичного при вивченні польської мови як іноземної та актуалізації гаслової картини світу на кшталт „aforyzm dnia” (або *sentencja / myśl mądrości*) у щоденній польськомовній комунікації.

Формулювання мети та завдань. Мета наукової розвідки передбачає лінгвокультурологічний опис польських афоризмів як семіотичних знаків і репрезентантів духовного коду лінгвокультури. Задля реалізації мети поставлено низку дослідницьких завдань: 1) розкрити відкритість і лінгвокультурну специфіку польської афористики; 2) з'ясувати сутність коду культури та мовні засоби його представлення; 3) визначити маркери духовного коду в системі кодів польської етнокультури.

Джерельною базою послуговували афористичні вислови зі збірників польських афоризмів і корпусу PAWUK(ALPHA) [13; 21; 23; 24; 25].

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Підхід до мови як до загальнонаціональної скарбниці естетичної інформації та філософського досвіду розкривається при вивченні афористики як сукупності афоризмів. Саме в цих логічних та образних словесних комплексах закодовано певну інформацію, що представлена глибиною висловленої думки.

У наукових джерелах відсутнє єдине визначення дефініцій «афористика» та «афоризм», самі терміни характеризуються своєю багатоаспектністю, неординарністю й неоднозначністю трактування, оскільки на сьогодні недостатньо вивчено семіотичну природу афористичних висловів. Тому варто, на нашу думку, зупинитися на питаннях щодо семіотики самої афористики загалом.

Афористика в термінологічному розумінні, як представлено в лексикографічній праці „Wielki słownik języka polskiego”, означає декілька дефініцій: 1) мистецтво продукування афоризмів; 2) зібрання афористичних творів; 3) властивий для афоризму стиль викладу [6]. Одиницю ж афористичної площини – „aforyzm” – витлумачено як „sformułowanie ujmujące jakąś prawdę ogólną w sposób zwięzły i błyskotliwy” [7].

У низці польських спеціалізованих словників і праць універсального типу знаходимо дещо схожі між собою трактування термінів „aforystyka” й „aforyzm”, зокрема в таких лексикографічних джерелах: „Słownik rodzajów i gatunków literackich” (red. G. Gazda, S. Tynecka-Makowska), „Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny” (red. H. Zgólkowa), „Uniwersalny słownik języka polskiego” (red. S. Dubisz) тощо [17; 15; 20].

Зважаючи на подвійну природу, афоризми розглядаються у двох контекстах – літературному й мовному. З погляду літературознавства, афоризми відображають явища художньої дійсності, у них чітко відстежується творча індивідуальність авторів, чого не можна сказати про інші різновиди відтворюваних мовних одиниць, позбавлених авторства, хоч вони за своєю природою зараховані до об'єкта фразеології в широкому сенсі, як було зазначено вище. У двомовному фразеологічному словнику, власне, уміщено фразеологізми й зі структурою словосполучення, і з реченнєвою будовою [22].

Незважаючи на наявність різноманітних визначень афоризму, науковці сходяться на думці, що він постає мінімальним текстом, спродукованим на підставі оригінальності форми й змісту, естетики формулювання, влучності семантичного наповнення, що має філософський і моральний характер та розкриває своєрідність світогляду, ціннісних установок, світорозумінь митців.

Дослідниця польського афоризму Ewa Szczęsna, звертаючися до питання про епістемологію авторських висловів, говорить про особливий статус афористичного пізнання: „W powszechnym przekonaniu, ale także i tym słownikowym, aforyzm ujawnia jakąś prawdę o świecie” [19, с. 253]. Мовознавчиня зауважує натомість: прагматика використання афоризму спирається і на власний досвід індивіда в його інтерпретації, проте єдине, що не викликає сумнівів, – це те, що „w aforyzmie zawarta jest jakaś głęboka prawda, życiowa mądrość” [19, с. 254]. У передмові до збірки афоризмів „Wielka księga myśli polskiej” укладачі підтверджують таку онтологічну сутність афоризму: „Aforyzm to krótkie, błyskotliwie sformułowane powiedzenie zawierające jakąś myśl

filozoficzną, naukę moralną lub maksymę życiową» [21, с. 5].

Афоризм постає оригінальною завершеною думкою, репрезентованою в лаконічній формі, що є оптимальною для запам'ятовування та часто актуалізованою людьми в процесі комунікації. Наприклад: *Wola ludzka kończy się tam – gdzie zaczyna się miłość* (Henryk Sienkiewicz); *Ziemia to kropka pod znakiem zapytania; Bolesny jest poród człowieka, zwłaszcza gdy rodzi siebie sam w wieku dorosłym* (Stanisław Jerzy Lec).

Афористику можемо розглядати як одну з найдавніших форм аксіологічного, філософського освоєння світу, адже знаковою є її ціннісно-антропологічна спрямованість, бо протягом тривалої історії цивілізації вона фіксує еволюцію суспільних норм, загальнолюдських цінностей, транслює соціальні й міжособистісні стосунки. Різноманітність проблематики, лінгвокультурних традицій, соціально-економічних викликів багатьох епох є підставою розглядати досліджувані мовні одиниці в епідигматиці мовної свідомості автора й реципієнтів як такі, що зберігають образ світу, сформований в етнокультурних, суспільних, етичних та естетичних аналах історичної пам'яті тієї чи тієї нації.

Так, про значущість „aforystycznego Olimpu”, який долучив до кращих світових персоналій і польських афористів, Kazimierz Orzechowski написав: „«Polskie aforyzmy» – to etykieta nie tylko czysto informacyjna, ale zarazem znak dodrej jakości» [25, с. 163].

Лінгвокультурологічне осмислення польських афоризмів як національних ментально-лінгвальних комплексів у світлі етнокультурного простору представляють аксіологічні інваріанти етнолінгвістичної моделі Всесвіту у вигляді кодів польської лінгвокультури.

Код культури як одне з центральних понять лінгвокультурологічного вектора сучасної мовознавчої думки постає базовою семіотичною дефініцією. Під кодом культури розуміють систему знаків духовного й матеріального світу людини, що увібрали глибинні національно-культурні смисли.

Флорій Бацевич у «Словнику термінів міжкультурної комунікації» подає визначення цього терміна шляхом осмислення його семіотичної сутності, а саме: «1. Спосіб, яким конкретна культура членує, категоризує, структурує, оцінює світ, що оточує членів певної національної лінгвокультурної спільноти. 2. Сукупність знаків (символів), смислів та їхніх комбінацій, котрі наявні у будь-якому предметі культури певної національної лінгвокультурної спільноти» [1, с. 74].

Лінгвокультурні коди стали предметом досліджень у працях таких мовознавців, як-от: J. Bartmiński [9], S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Grzegorzczkowska, A. Wierzbicka, В. Бадюл, Т. А. Космеда, К. І. Мізін, О. С. Пальчевська, Л. В. Савченко, О. О. Селіванова, Н. Скоробагатько, О. С. Снитко [2], І. Чибор та ін.

Видається доцільним звернути вектор дослідницького інтересу саме на мовний вимір реалізації культурних кодів, окреслити їх співвіднесеність із національними уявленнями, етнічними символами й національним типом мислення. Наприклад: *Do świadomości ogółu Polaków jedna sprawa całkowicie nie dotarła. Przeoczyli ją wśród własnych poświęceń i bohaterstwa. Taka niezależność polityczna, o jakiej myśleli i myślą Polacy, już nie istnieje* (Jerzy Andrzejewski); *Czyż naprawdę wiecznie ma być w Polsce, że wiedza o historii pada ofiarą aktualnych zabiegów politycznych?* (Paweł Jasienica); *Wartość Polaka mierzy się stosunkiem do tego, co polskim nie jest* (Maria Dąbrowska).

Символ – це словесний сигнал стійкого образного уявлення; слово або словосполучення, що вводить у цілісну текстову побудову певну образну асоціацію [3, с. 350]. В основі символу міститься прототипна інформація, тобто те, що є елементом етномовної та концептуальної картини світу. Як вербальний предметний знак, ґрунтований на метафоричному або метонімічному перетворенні, символ перебуває в стійкому зв'язку з прецедентними феноменами.

До семантичної будови афоризмів входять слова-символи, які є аксіологічними маркерами і обов'язковими сегментами етнокультурного тла: духовний світ; макро- і мікрокосм людини, її оточення – найближчого й далекого; світ матеріальний; ірреальний світ у вигляді ідеологем. Тільки занурення в історичний і соціокультурний контекст дає підстави декодувати афоризми на зразок *Aby kraj mógł żyć, trzeba, aby żyły prawa* (Adam Mickiewicz); *Polak – sierota świata* (Henryk Sienkiewicz) і под. Актуалізовані в афоризмах символи опрацьовано за двома

лексикографічними працями, які упорядкував Władysław Kopaliński: «Словником символів» та «Словником міфів і традицій культури» [16; 18].

Усвідомлюємо, що код культури як семіотична знакова система окреслює світогляд лінгвоспільноти й акумулює ціннісні для польської культури ідеологеми за вектором «позитивно – негативно», тому потрібний опис поверхового й глибинного шарів семантичної будови афоризмів-репрезентантів духовного коду.

Флорій Бацевич кваліфікує **духовний код** як код, що відображає моральні цінності й еталони, а також пов'язані з ними базові опозиції культури, такі як «добро» – «зло», «добре» – «погано», «верх» – «низ» [1, с. 74–75].

Під духовним кодом услід за українським мовознавцем розуміємо аксіологізований код культури, що відображає моральні цінності й еталони та представлений основними векторами, спрямованими чи то на позитивне начало, чи на негативне. Власне, за допомогою духовного коду може бути реалізовано систему моральних проскрипцій, імперативів і настанов. Духовний код як лінгвокультурний еталон нації нами розглянуто на матеріалі усталених комплексів, паремійних кліше [4; 5; 10].

Низка польських афоризмів містить у своїй семантичній будові духовні релігійні символи, які номінують:

– Бога – найвищу духовну сутність: *Bóg szanuje wolność woli człowieka aż do granic grzechu* (Stefan Wyszyński);

– Ісуса Христа, Пресвяту Діву Марію: *Niebo otworzy się nad nimi i tam wejdą w wesele, w szczęśliwość, jako morze bez granic. Tam Jezus Chrystus je przyjmie i ta Matka Najświętsza, i wyjdzie przeciw nich, a one jako pszczoły złote siedą na Jej płaszczu i w światłości się zanurzą, i w oblicze Boga patrzeć będą* (Henryk Sienkiewicz);

– духовний сонм (ангели, святі): *Czasami ciemno od skrzydeł anielich* (Stanisław Jerzy Lec);

– біблійні й культові персоналії (апостол, пророк, ксьондз): *Ksiądz bez dobrego przykładu, mieszek bez pieniędzy, senator bez rozsądku – jednej wagi* (Jan Żabczyc);

– предметні й абстрактні поняття (хрест, храм, молитва, гріх): *Miał szerokie plecy i dlatego krzyż zawiesili mu na piersach* (Józef Jotem); *Zwracając się do Boga myślami i modlitwą, opuszczamy niejako świat i siłą skupienia pragniemy przebić Niebo* (Jerzy Zawieyski);

– прецедентні часові та просторові феномени (назви релігійних об'єктів, державних символів, свят) тощо: *Każda prawdziwa miłość musi mieć swój Wielki Piątek* (Stefan Wyszyński); *Od tej pory jedynym znakiem dla was jest Orzeł Biały* (Józef Piłsudski); *A jeśli komu droga otwarta do nieba, tym co służą Ojczyźnie* (Jan Kochanowski).

Великою частотністю позначені символічні слова, згруповані навколо концепту «Бог». Вони дають змогу комунікантам співвіднести власну життєдіяльність із засадами, догматикою католицизму та розкривають характерологічні риси Бога, які мають виразне емотивне профілювання – від канонів теологічного (католицького) абсолютизму до стану осмисленого споглядання християнських таїнств, і навіть далі – до парадоксальної інтерпретації, нетривіального представлення образу Найвищої духовної істоти, що суперечить Катехизму Католицької Церкви й естетиці віри. Наприклад: *Tylko ten, kto trwa w miłości Boga, jest spokojny* (Jan Twardowski); *U Boga nie masz nic niepodobnego* (Zbigniew Jerzyna); *Ludzie postanowili, aby Boga nie było, ale nie wiedzą, że On nie ma obowiązku stosować się do ich uchwał* (Stefan Wyszyński); *Kiedy Bóg śpi, dymią krematoria* (Tadeusz Borowski).

Актуалізовано досить часто ще один номен на позначення Бога – Pan: *Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary? Czego za dobrodziejstwa, którym nie masz miary? Kościół Cię nie ogarnie, wszędzie pełno Ciebie, i w otchłaniach, i w morzu, na ziemi, na niebie* (Jan Kochanowski); *...gdy się czasem Polka Panu Bogu uda, to już, mówiąc po prostu, klękajcie narody!* (Henryk Sienkiewicz). Як пересвідчилися, образ Бога в наведених афоризмах є багатограним і неоднозначним. Бог є найбільш неупередженим, уособлює найбільшу милість – любов, яка є нагородою для людини, запорукою її внутрішньої гармонії, злагоди із собою й оточенням та суспільного успіху. А відповідно, без Нього людина не може повноцінно прожити власне життя, відтак актуальним є

індивідуально-авторський вислів, що подає спробу вповні досягнути Божу іпостась: *Żadne studium o Bogu nie może być wiara w Boga* (Ryszard Klimczak).

Відображено також у афористичному корпусі зв'язок, спосіб взаємодії людини з Богом, причому не тільки окремої особи, а й усього соціуму, наприклад: *Nie każdego iskra **Boża** rozpała* (Andrzej Janczur); *Nie rzekł jako żyw żaden większej prawdy z wieka, jako kto nazwał **Bożem** igrzyskiem człowieka* (Jan Kochanowski). Почасти митці подають парадоксальні окреслення питань щодо виправдання людських поневірянь, ролі в них божественного начала.

Якщо ж людина віддалила себе від Бога, то тільки вона сама є причиною власних страждань за умови духовної (чуттєвої) сліпоти. Таке розуміння пов'язано з особливим ставленням до екзистенційності біблійних заповідей і слова Божого. Aleksandra Jakóbczyk, досліджуючи символіку у сфері сакрального, указує на зв'язок слова Божого зі створенням Всесвіту, наголошує на абсолютній цілісності й досконалої рівноваги світу, якому Бог вдихнув вічність *sacrum* [11, с. 3]. Розглядаючи власне лінгвістичний аспект, авторка трактує слово-символ як сенс і фрагмент духовної царини.

У польській афористиці фіксуємо велику кількість мовних одиниць, які розкривають сутність гріха та увагу до дотримання моральних норм, як-от: *Nauczcie się nazywać białe białym, a czarne czarnym; zło złem, a dobro dobrem. Nauczcie się **grzech** nazywać **grzechem**, a nie wyzwoleniem i postępem* (Jan Paweł II); *Grzech przybrał ciało cnoty. Imponderabilia moralności spłowiwały, a spod ich rysunku wyłoniły się... impoderabilia amoralności. Zło włączyło się w nasze kody etyczne i stało się dobrem. Fatalnym, rakowatym dobrem* (Tadeusz Konwicki). Гріх як першопричина справжніх людських страждань полягає у відході від духовних приписів й універсальних істин, як указують творці афоризмів, а отже, людина винна в стражданнях, бо свідомо свого вибору.

У афоризмах, як засвідчують наведені мовні факти, розкрито сутність поняття гріха через дефініції, що створюють ефект калейдоскопічності. Гріх, за теологічною точністю й лаконічністю, – це порушення Божих заповідей, нехтування релігійними і моральними нормами, а відповідно, незгода з Богом, протистояння, у такий спосіб людство вступає в розв'язання спору із собою, за що потім кара за гріхи, страждання, неминуха смерть: ***Grzech** jest jedynym nieszczęściem na świecie i on jedynie może słusznie zasmucić człowieka* (Honorat Koźmiński).

З позиції людини нової інформаційної свідомості в умовах посттехнологійного розвитку, а не тільки крізь призму національної культури можна інтерпретувати афористичні вислови на зразок: *U współczesnego chrześcijaństwa z nauki biblijnej pozostaje tylko woda... chrzcielna* (Robert Karpacz); *Od kiedy Pan Bóg kule nosi, mają go na posyłki* (Jerzy Andrzejewski). Останній афоризм є модифікацією відомої паремії *Człowiek strzela, Pan Bóg kule nosi* (варіант *Żołnierz strzela, Pan Bóg kule nosi*), потрактованої у Великому словнику польської мови: „w życiu nie wszystko zależy od człowieka, dlatego nasze działania nie zawsze prowadzą do wyznaczonego przez nas celu” [10].

Актуалізація в афоризмах символів духовності з католицького компендіуму, тих або тих кодексів християнського вчення й конфесійних догм дає змогу переосмислити причини багатьох цивілізаційних катастроф, підживити віру «осучасненої» людини у вік цифрових технологій, трансконтинентальної міграції, мультикультурності новітніх традицій та спроб перформатувати світ.

У лінгвокультурному вираженні духовного коду серед афоризмів прямої закономірності та імперативних афоризмів часто виявляємо слова-символи, які втілюють звернення до таких сакральних понять:

– віра, вияв божественності, а саме: *Na światło **Boga** trzeba patrzeć przez okulary **wiary*** (Aldona Różanek); *Znać prawdę, **boska rzecz** – a ludzka jej szukać; Kto kocha – ten **wierzy*** (Henryk Sienkiewicz). Бипу потрактовано як „przeświadczenie, ufność, że coś jest prawdą, że się spełni; przeświadczenie o prawdziwości twierdzeń i dogmatów religii; religia, wyznanie; wierność, zwł. w stosunku do osoby kochanej; towarzysze broni, żołnierze” [16, с. 1271]. У лінгвокультурологічному словнику заходимо серед коментарів для номена *віра* не тільки універсалії з Біблії (*Wiara, Nadzieja, Miłość, wyznanie wiary, akt wiary*), а й приклади кліше на кшталт *dobra wiara, obrońca wiary, dochować wiary, zła wiara*, тобто такі, що мають етнокультурне тлумачення: *Bez czci i wiary; Życ na wiarę; Sen mara,*

Bóg wiara [16, с. 1271];

– добро як домінантна філософська категорія, що виступає абстрактним символом узагальненої позитивної (доброї) оцінки в універсальній опозиції «добро – зло», завжди верифікована за наявністю «плюса» / «мінуса» в оцінюванні предметів, явищ, процесів: *Dobroć serca jest tym, czym ciepło słońca: ona daje życie* (Henryk Sienkiewicz); *My wiemy, że jest dobro. Wiemy, że stoi ono wyżej niż piękno. Piękno ukazuje nam istotę spraw, ale musi mieć na sobie szatę sztuki. Dobro zaś jest niewidzialne... a sięga ducha i działa w nim tajemnie* (Stefan Żeromski);

– протиставлення категорії «зло», що опозиціонує з категорією добра й дає негативну оцінку чому-небудь: *Albowiem dobro osiąga siłę tylko wtedy, gdy świadomie walczy ze złem. Dobro nie wystawiane na pokusy traci na wartości, jest jak fałszywe złoto; ...albowiem dobro rozpoznajemy natychmiast, żeby zaś rozpoznać złe, musimy uruchomić rozum. I w tym sensie złe jest niezbędne* (Dorota Terakowska); *Jedno jest złe na świecie – to śmierć. Wszystko, co jest życiem – jest dobrem* (Stefan Żeromski). Категорія зла в міфологічній свідомості позначена символами темряви, потойбічного світу, виявом сил природи, негативними вчинками людини [15; 17];

– кордоцентризм як відлуння чуттєвого, духовного серця, де концентр „serce” є символом самого життя, репрезентує особливу чуттєву сферу поляків у царині сакрального: *Bez serc, bez ducha – to szkieletów ludy; Wiedźcie, że dla poety jedna tylko droga: w sercu szukać natchnienia i dążyć do Boga!* (Adam Mickiewicz); *Wszystko, co wielkie, jest wielkie przez serce!* (Norwid Cyprian Kamil). У словнику символів представлено, крім біблійного тлумачення лексеми *serce*, ще 14 груп символічних значень саме для польської лінгвокультури [17, с. 370]. Польська афористика репрезентує кордоцентризм через вияв християнсько-ісихастського вектору філософування, що розгортає ідеологію «релігії серця» та «мудрості серця» (Блез Паскаль), яка лине до Бога. Відповідно, відкритість до пізнання вищих духовних засад – «філософії одкровення» (Фрідріх Шеллінг) – винятково можлива за допомогою відкритого серця, наповненого любов'ю й зверненого до Бога, сакральних цінностей, як-от: *A siły ducha są w człowieku. I działa też w sercach ludzkich miłość, która jest z Ducha Świętego* (Jan Paweł II); *Otwarte serce jest zaproszeniem do przyjaźni* (Aldona Różanek); *Otwarte serce jest akceptujące, nie oceniające* (Małgorzata Braunek); *Nieszczęśliwszym jest ten, kto w sercu nie ma żadnej miłości, niż ten, kto ma w nim wszystkie cierpienia* (Aleksander Świętochowski);

– полонієцентризм як найвища національна цінність; оцінка вартості за приналежністю, виявом патріотизму й ставлення до вільної країни, віри, світу й життя, а саме: *Ojczyzna i wiara to jeden wielki ołtarz; Choć są różne grzeczne nacje na świecie, przecie Bóg naszą szczególnie w miłosierdziu swoim przyozdobił; Nacyonalizm polski nie tuczył się nigdy cudzą krwią i łzami, nie smagał dzieci w szkołach, nie stawiał pomników katom. Zrodził się z bólu, największej tragedii dziejowej. Przelewał krew na rodzinnych i na wszystkich innych polach bitew, gdzie tylko chodziło o wolność. Wybuchnął i rozgorzał w niewoli, jako poryw ku wolności* (Henryk Sienkiewicz).

Духовний код реалізується за допомогою аксіологічних маркерів на позначення таких культурно маркованих символів, як Польща, Вітчизна, свобода, знакових постатей історії та культури, які мають великий вплив на цивілізаційний розвиток: *Idea Ojczyzny powinna zawsze zajmować pierwsze miejsce w życiu każdego Polaka* (Henryk Sienkiewicz); *Chcemy Polski niepodległej, abyśmy tam mogli urządzić życie lepsze i sprawiedliwsze dla wszystkich* (Józef Piłsudski); *Bo kto siedzi w Ojczyźnie i cierpi niewolę, aby zachować życie, ten straci Ojczyznę i życie; a kto opuści Ojczyznę, aby bronił Wolności narażeniem życia swego, ten obroni Ojczyznę i będzie żyć wiecznie* (Adam Mickiewicz); *W naszej ludowej Ojczyźnie uważa się Chopina za panaceum wpływające dodatkowo nawet na mleczność krów w PGR-ach* (Jerzy Waldorff) і т. п.

Зауважимо, що почасти важко диференціювати афористичні вислови за кодами культури, оскільки спостерігаємо актуалізацію слів-символів, які увиразнюють той чи той лінгвокультурний код, розкривають їх специфіку, що засвідчує полікодовість польської афористики. Наприклад:

– духовний, соматичний: *A jeśli serce jest tylko mięśniem, cóż po urodzie wszechrzeczy* (Maria Pawlikowska-Jasnorzewska);

- духовний, предметний, соматичний: *Księga Natury zapisana jest pazurami* (Feliks Rajczak); *Mieczów ci u nas dostatek, ale i te przyjmuję jako wróżbę zwycięstwa, którą mi sam Bóg przez wasze ręce zsyła* (Henryk Sienkiewicz);
- духовний, гастрономічний: *Gorzki to chleb jest polskość* (Norwid Cyprian Kamil);
- предметний, духовний: *Nie rzeczywistość sama, ale serce, z jakim ku niej przystępujemy daje rzeczom kształty i kolory* (Henryk Sienkiewicz);
- духовний, антропологічний, часовий: *Serce roście patrząc na te czasy!* (Jan Kochanowski);
- духовний, часовий, числовий: *Nie ulega wątpliwości, że Sowietci gwałtownie eksportują komunizm do Polski nie dla przebudowy społecznej, lecz dla rozsadzenia państwa i ułatwienia sobie podboju* (Maciej Rataj);
- духовний, антропологічний: *Człowiek bez cnoty, uroda bez serca, serce bez siły – za nic nie stoją* (Jan Żabczyński) і т. ін.

Прецедентні феномени й символи якраз і створюють аксіологічні сенси афористичного вислову та мають відповідний емоційний вплив на реципієнта своєю парадоксальністю, передаючи тонкі грані авторських світовідчуттів. Наприклад: *Wszystko jest w ręku Boga. Jedynie Historia wymknęła się spod Jego kontroli* (Zbigniew Jerzyński); *Ludzie złotego serca! Sprzedawajcie je drogo* (Stanisław Jerzy Lec). Під час співвіднесеності маркерів-символів із тим чи тим культурним кодом здійснюється аперцепція до глибинних культурних смислів.

Відтак розуміння духовного коду в системі лінгвокультурних кодів ґрунтовано з урахуванням різних аксіологічних маркерів та їх специфіки, що дає змогу більш виразно представити національно-мовну картину світу поляків відповідно до усталених у польській лінгвокультурі способів сприйняття та оцінки світу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми Коди лінгвокультури є універсальними за своєю природою феноменами, які номінують і транслюють культурну інформацію, відображаються через систему символів, прецедентних феноменів і впливають на формування стереотипів – ментальних і мовних. Система лінгвокультурних кодів уміщує низку кодів культури, інтерпретованих через базові культурні поняття.

Своєрідністю польської афористики є полікодовість, відкритість у репрезентації кодів культури, і зокрема духовного, прагматична зорієнтованість на інтелектуальний чи емоційний вплив на комунікантів, позитивна чи негативна оцінність. Реалізація духовного коду польської лінгвокультури, що становить систему духовних цінностей і вартостей, вироблених нацією в процесі її історичного поступу, означає зосередження на високо духовних людських потребах і суспільних запитах, їх цінності в життєдіяльності соціуму, утвердженні сакральних сутностей: добра, любові, милосердя, патріотизму, свободи, шляхетності, протиставлення негативним чинникам.

Перспективою в дослідженні польської афористики вбачаємо опис лінгвокультурологічних і комунікативно-прагматичних ознак афоризмів у різних типах дискурсу.

Список використаних джерел та літератури

1. Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Снитко О. С. Коди культури у мовній об'єктивації дійсності. *Studia Linguistica* : зб. наук. праць КНУ ім. Т. Шевченка. Київ : «Київський університет», 2008. Вип. 1. С. 115–121.
3. Сучасний художній дискурс: мовностилістичний вимір : колективна монографія / за заг. ред. Ж. Колоїз. Кривий Ріг : Видавець Р. А. Козлов, 2025. С. 269–370. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/11615> (дата звернення: 18.08.2025).
4. Шарманова Н. М. Духовний код як лінгвокультурний сталон нації (на матеріалі паремійних кліше). *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету* : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2016. Вип. 15. С. 81–104.
5. Шарманова Н. М. Коди культури та їх репрезентація в усталених словесних комплексах. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету* : зб. наук. праць. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2013. Вип. 9. Ч. 2. С. 194–204.
6. Афористика. *Wielki słownik języka polskiego* / PAN ; Komitet red. : B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek ; red. P. Żmigrodzki. 2025. URL:

<https://wsjp.pl/haslo/podglad/48276/aforystyka> (дата звернення: 02.09.2025).

7. Aforyzm. *Wielki słownik języka polskiego* / PAN ; Komitet red. : B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek ; red. P. Żmigrodzki. 2025. URL : <https://wsjp.pl/haslo/podglad/47026/aforyzm> (дата звернення: 02.09.2025).

8. Balowski M. Struktura językowa aforyzmów (na materiale polskim i czeskim). Opole : WSP, 1992. 122 s.

9. Bartmiński J. Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu «matki». *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki: teoria, metodologia, analizy empiryczne* / red. J. Anusiewicz i J. Bartmiński. Wrocław : Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, 1998. S. 63–83.

10. Chaika (Čajka) O., Sharmanova N. Paremic Cliches as a Spiritual Layer of Multicultural Communication: Cultivating Respective Values for Educators. *International Journal of Social Science And Human Research*. 2021. Vol. 4. Issue 4. Pp. 812–823. URL: <http://ijsshr.in/v4i4/36.php> ; <https://doi.org/10.47191/ijsshr/v4-i4-36> (дата звернення: 17.08.2025).

11. Człowiek strzela, Pan Bóg kule nosi. *Wielki słownik języka polskiego* / PAN ; Komitet red. : B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek ; red. P. Żmigrodzki. 2025. URL: <https://wsjp.pl/haslo/podglad/2669/czlowiek-strzela-pan-bog-kule-nosi#modyfikacje> (дата звернення: 02.09.2025).

12. Jakóbczyk A. Symbol jako fragment rzeczywistości sacrum. *Tekstualia*. 2005. No 2. S. 3–10.

13. PAWUK(ALPHA). Польський автоматичний веб-корпус. URL: https://pawuk.ipipan.waw.pl/query_corpus/ (дата звернення: 01.09.2025).

14. Plucińska D. Poetycka filozofia i aksjologia fragmentu. *Tekstualia*. 2005. No 2. S. 11–21.

15. Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny / red. H. Zgólkowa. Poznań : Wydawnictwo «Kurpisz», 1994. T. 1. 313 s. URL: <http://www.leksykografia.uw.edu.pl/slowniki/24/praktyczny-sownik-wspczesnej-polszczyzny-pozna-1994-2005> (дата звернення: 03.09.2025).

16. Słownik mitów i tradycji kultury / upor. W. Kopaliński. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1988. 1368 s.

17. Słownik rodzajów i gatunków literackich / red. G. Gazda, S. Tynecka-Makowska. Kraków : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006. 814 s.

18. Słownik symboli / upor. W. Kopaliński. Warszawa : Oficyna Wydawnicza «Rytm», 2012. 521 s.

19. Szczególna E. Aforyzm i slogan – język jako zdarzenie fikcji. *Teksty Drugie*. 2004. No 1–2. S. 252–266.

20. Uniwersalny słownik języka polskiego / red. S. Dubisz. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. T. 1. 1313 s. URL: <https://usjp.pwn.pl/> (дата звернення : 02.09.2025).

21. Wielka księga myśli polskiej / upor. Danuta i Włodzimierz Masłowsky. Warszawa : Klub Dla Ciebie, 2005. 1112 s.

22. Wielki polsko-ukraiński słownik frazeologiczny z indeksem / Великий польсько-український фразеологічний словник з реєстром / upor. I. Kononenko. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego ; PWN, 2023. 734 s.

23. Wiercioch W., Szyska-Wiercioch J. Dowcip i mądrość. Cytaty, paradoksy i aforyzmy. Kraków : Wydawnictwo MG, 2022. 394 s.

24. Współczesna aforystyka polska. Antologia 1945–1984 / upor. J. Glensk. Łódź : Wydawnictwo Łódzkie, 1984. 449 s.

25. Żądło i miód mądrości. Antologia aforyzmu polskiego / upor. K. Orzechowski. Wrocław : OSSOLINEUM, 1984. 148 s.

References (translated & transliterated)

1. Batsevych, F. (2007). *Slovnýk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Dictionary of intercultural communication terms]*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].

2. Snytko, O. S. (2008). Kody kultury u movnii obiektyvatsii diisnosti [Codes of culture in the linguistic objectification of reality]. *Studia Linguistica: zb. nauk. prats KNU im. T. Shevchenka – Studia Linguistica: collection of scientific works of the Taras Shevchenko National University of Kyiv*, (issue 1), (pp. 115–121). Kyiv: «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].

3. Koloiz, Zh. (Ed.). (2025). *Suchasnyi khudozhnii dyskurs: movnostylistychnyi vymir: kolektyvna monohrafiya. [Contemporary artistic discourse: linguistic and stylistic dimension: collective monograph]*. Kryvyi Rih: Vydavets R. A. Kozlov, pp. 269–370. Retrieved from <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/11615> (reference date: 18.08.2025) [in Ukrainian].

4. Sharmanova, N. M. (2016). Dukhovnyi kod yak linhvokulturnyi etalon natsii (na materialii paremiinykh klishe) [Spiritual code as a linguistic and cultural standard of the nation (based on paremic clichés)]. *Filolohichni studii : Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu : zb. nauk. prats – Philological Studies: Scientific Bulletin of the Kryvyi Rih State Pedagogical University: Collection of Scientific Works*, (issue 15), (pp. 81–104). Kryvyi Rih [in Ukrainian].

5. Sharmanova, N. M. (2013). Kody kultury ta yikh reprezentatsiia v ustalenykh slovesnykh kompleksakh [Codes of culture and their representation in established word complexes]. *Filolohichni studii : Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu : zb. nauk. prats – Philological Studies: Scientific Bulletin of the Kryvyi Rih State Pedagogical University: Collection of Scientific Works*, (issue 9), (part 2), (pp. 194–204). Kryvyi Rih: FOP

Marynchenko S. V. [in Ukrainian].

6. Aforystyka [Aphoristics]. Żmigrodzki, P. (Ed.). (2025). *Wielki słownik języka polskiego – The great dictionary of the Polish language* / PAN; komitet red.: B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek. Retrieved from <https://wsjp.pl/haslo/podglad/48276/aforystyka> (reference date: 02.09.2025) [in Polish].

7. Aforyzm [Aphorism]. Żmigrodzki, P. (Ed.). (2025). *Wielki słownik języka polskiego – The great dictionary of the Polish language* / PAN; komitet red.: B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek. Retrieved from <https://wsjp.pl/haslo/podglad/47026/aforyzm> (reference date: 02.09.2025) [in Polish].

8. Balowski, M. (1992). *Struktura językowa aforyzmów (na materiale polskim i czeskim) [Linguistic structure of aphorisms (based on Polish and Czech material)]*. Opole: WSP [in Polish].

9. Bartmiński, J. (1998). Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu «matki» [Basics of linguistic research on stereotype – on the example of the «mother» stereotype]. *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki: teoria, metodologia, analizy empiryczne – Stereotype as a subject of linguistics: theory, methodology, empirical analyses*. J. Anusiewicz, & J. Bartmiński (Eds.). (pp. 63–83). Wrocław: Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej [in Polish].

10. Chaika (Čajka), O., Sharmanova, N. (2021). Paremic Cliches as a Spiritual Layer of Multicultural Communication: Cultivating Respective Values for Educators. *International Journal of Social Science And Human Research*. Vol. 4, issue 4, pp. 812–823. Retrieved from <http://ijsshr.in/v4i4/36.php> ; <https://doi.org/10.47191/ijsshr/v4-i4-36> (reference date: 17.08.2025) [in Polish].

11. Człowiek strzela, Pan Bóg kule nosi [Man shoots, God carries the bullets]. Żmigrodzki, P. (Ed.). (2025). *Wielki słownik języka polskiego – The great dictionary of the Polish language* / PAN; komitet red.: B. Batko-Tokarz, J. Bobrowski, A. Czelakowska, M. Grochowski, R. Przybylska, J. Waniakowa, K. Węgrzynek. Retrieved from <https://wsjp.pl/haslo/podglad/2669/czlowiek-strzela-pan-bog-kule-nosi#modyfikacje> (reference date: 02.09.2025) [in Polish].

12. Jakóbczyk, A. (2005). Symbol jako fragment rzeczywistości sacrum [Symbol as a Fragment of the Reality of the Sacred]. *Tekstualia – Textiles*, 2, 3–10 [in Polish].

13. PAWUK(ALPHA). *Польський автоматичний веб-корпус [PAWUK(ALPHA). Polish automatic web corpus]*. Retrieved from https://pawuk.ipipan.waw.pl/query_corpus/ (reference date: 01.09.2025) [in Polish].

14. Plucińska, D. (2005). Poetycka filozofia i aksjologia fragmentu [Poetic philosophy and axiology of the fragment]. *Tekstualia – Textiles*, 2, 11–21 [in Polish].

15. Zgólkowa, H. (Ed.). (1994). *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny [The practical dictionary of modern Polish]*. (Vol. 1). Poznań: Wydawnictwo «Kurpisz». Retrieved from <http://www.leksykografia.uw.edu.pl/slovniki/24/praktyczny-sownik-wspczesnej-polszczyzny-pozna-1994-2005> (reference date: 03.09.2025) [in Polish].

16. *Słownik mitów i tradycji kultury [The dictionary of myths and cultural traditions]*. (1988) / arranged by W. Kopaliński. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy [in Polish].

17. Gazda, G., & Tynecka-Makowska, S. (Eds.). (2006). *Słownik rodzajów i gatunków literackich [The dictionary of literary genres and species]*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN [in Polish].

18. *Słownik symboli [The dictionary of symbols]*. (2012) / arranged by W. Kopaliński. Warszawa: Oficyna Wydawnicza «Rytm» [in Polish].

19. Szczególna, E. (2004). Aforyzm i clogan – język jako zdarzenie fikcji [Aphorism and clogan – language as a fictional event]. *Teksty Drugie – Second Texts*, 1–2, 252–266 [in Polish].

20. Dubisz, S. (Ed.). (2003). *Uniwersalny słownik języka polskiego [The universal dictionary of the Polish language]*. (Vol. 1). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. Retrieved from <https://usjp.pwn.pl/> (reference date: 02.09.2025) [in Polish].

21. *Wielka księga myśli polskiej [The great book of Polish thought]*. (2005) / arranged by Danuta i Włodzimierz Masłowsky. Warszawa: Klub Dla Ciebie [in Polish].

22. *Wielki polsko-ukraiński słownik frazeologiczny z indeksem / Великий польсько-український фразеологічний словник з реєстром [The great Polish-Ukrainian phraseological dictionary with index]*. (2023) / arranged by I. Kononenko. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego; PWN [in Polish].

23. Wiercioch, W., & Szymka-Wiercioch, J. (2022). *Dowcip i mądrość. Cytaty, paradoksy i aforyzmy [Wit and Wisdom. Quotes, paradoxes and aphorisms]*. Kraków: Wydawnictwo MG [in Polish].

24. *Współczesna aforystyka polska. Antologia 1945–1984 [The modern Polish Aphoristics. Anthology 1945–1984]*. (1984) / arranged by J. Glensk. Łódź: Wydawnictwo Łódzkie [in Polish].

25. *Żądło i miód mądrości. Antologia aforyzmu polskiego [The sting and honey of wisdom. Anthology of Polish Aphorism]*. (1984) / arranged by K. Orzechowski. Wrocław: OSSOLINEUM [in Polish].

Статтю отримано 05.09.2025 року.

Прийнято до друку 06.11.2025 року.